

DOI 10.31865/2414-9292.24.2025.348976

УДК 373.3/.5.013:329.73](045)

ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОБОТИ ЦЕНТРІВ ВЕТЕРАНСЬКОГО РОЗВИТКУ

Олена Барабанова

кандидат філологічних наук, доцент,
ректор Донецького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
м. Краматорськ, Україна
o.barabanova@ippo.dn.ua

Дмитро Горбачук

кандидат філологічних наук, доцент,
вчений секретар Донецького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
м. Краматорськ, Україна
d.gorbachuk@ippo.dn.ua

Анотація. У статті здійснено теоретичне осмислення педагогічних засад діяльності центрів ветеранського розвитку в умовах сучасних суспільно-політичних викликів, зумовлених російсько-українською війною. Актуалізовано проблему післявоєнної реінтеграції ветеранів і ветеранок як комплексного соціально-педагогічного процесу, в якому освіта розглядається не лише як засіб набуття нових знань і професійних компетентностей, а й як інструмент психологічної стабілізації, відновлення особистісної та професійної ідентичності, соціальної адаптації до мирного життя.

Проаналізовано вітчизняні та зарубіжні наукові підходи до педагогічного супроводу ветеранів, визначено основні прогалини сучасної практики, зокрема фрагментарність педагогічної роботи, відсутність єдиних стандартів та недостатню підготовленість педагогічних кадрів до роботи з травмованою дорослою аудиторією. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять положення андрагогіки, гуманістичної педагогіки, соціальної педагогіки, компетентнісного та травма-інформованого підходів.

У статті представлено адаптивну модель педагогічного супроводу ветеранів, розроблену та впроваджену в центрі ветеранського розвитку при Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Модель ґрунтується на принципах індивідуалізації, гнучкості та міждисциплінарної взаємодії й передбачає поєднання освітніх, реабілітаційних та соціалізуючих функцій. Особливу увагу приділено педагогічному супроводу ветеранів-педагогів, їх професійному відновленню та залученню до виховної роботи й викладання навчального предмета «Захист України».

Обґрунтовано доцільність використання принципу педагогічної інтернатури як інноваційної форми професійної адаптації ветеранів у системі освіти. Зроблено висновок про ефективність адаптивної моделі педагогічного супроводу як інструменту посилення соціальної інтеграції ветеранів та реалізації державної ветеранської політики.

Ключові слова: ветерани війни; центри ветеранського розвитку; педагогічний супровід; адаптивна модель; андрагогіка; травма-інформований підхід; ветерани-педагоги; педагогічна інтернатура.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні суспільно-політичні виклики, зумовлені воєнними подіями російсько-української війни, актуалізують проблему комплексної підтримки ветеранів. За даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на 2025 рік налічується близько 1,5 мільйона ветеранів та ветеранок, включно з учасниками бойових дій (УБД) та особами з інвалідністю внаслідок війни, і ця цифра продовжує зростати.

Ветерани, які повертаються з фронту, стикаються з низкою викликів: від психологічних травм і фізичних ушкоджень до труднощів у професійній адаптації та соціальній інтеграції. У цьому контексті створені за ініціативою Мінветеранів центри ветеранського розвитку стають одним з інструментів державної політики в цій сфері. Зростання кількості таких центрів (на кінець 2025 року функціонує вже 37 таких спеціалізованих центрів у різних регіонах України) свідчить про їх значимість як осередків інтегрованої допомоги, де поєднуються соціальні, психологічні, правові та освітні послуги.

Педагогічний аспект діяльності центрів ветеранського розвитку є ключовим чинником успішної реадaptaції ветеранів, оскільки освіта виступає інструментом відновлення особистісних ресурсів, формування нових життєвих стратегій та професійної ідентичності. Водночас, цей аспект ще недостатньо вивчений і систематизований. Існує потреба комплексного педагогічного підходу, здатного задовольнити навчально-розвивальні, психологічні та соціально-адаптаційні потреби ветеранів.

Традиційні педагогічні методи не завжди пристосовані до специфіки аудиторії ветеранів, які мають досвід бойових дій, можливі посттравматичні стресові розлади (ПТСР) та інвалідність. Без урахування цих факторів освітній процес може бути неефективним, призводячи до вторинної травматизації або низької мотивації. Загалом, педагогічна робота в таких центрах повинна інтегрувати елементи психологічної реабілітації, професійної орієнтації та соціальної адаптації, щоб забезпечити повноцінне повернення ветеранів до активного життя. Відсутність системного підходу до педагогічної компоненти може призвести до соціальної ізоляції ветеранів, зростання безробіття серед них та загального зниження суспільної стабільності.

Аналіз робочих кейсів існуючих центрів дає підстави стверджувати, що педагогічна складова часто зводиться до фрагментарної організації тренінгів і курсів, натомість системний педагогічний супровід ветеранів не завжди апробований на науковому фундаменті. Тож основні проблемні питання в цьому напрямку включають: визначення основного змісту та форм педагогічної роботи з ветеранами в контексті їхньої адаптації до мирного життя; пошук ефективних педагогічних стратегій, що враховують психосоціальні особливості цієї категорії

людей; розробку дидактичних моделей і технологій, здатних забезпечити комплексний розвиток і реінтеграцію ветеранів; моніторинг та аналіз ефективності впроваджених педагогічних практик у центрах ветеранського розвитку.

Подібні проблеми носять глобальний характер, адже спостерігаються і в інших країнах з досвідом воєнних конфліктів, наприклад, США чи Ізраїль, де акцент робиться на інтеграції освіти з реабілітацією. В Україні ж, з огляду на масштаб війни, необхідність у педагогічних інноваціях стає критичною. Таким чином, постановка проблеми підкреслює потребу в розробці спеціалізованих педагогічних стратегій, які б ураховували унікальний досвід ветеранів і сприяли їхньому всебічному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про зростаючу увагу до педагогічних аспектів роботи з ветеранами в Україні та світі. Дослідження останніх років підкреслюють важливість залучення освіти до процесів реінтеграції колишніх військовослужбовців, розглядаючи її як інструмент їхньої психосоціальної адаптації.

Різні аспекти відновлення ветеранів стають об'єктом досліджень українських науковців, серед них: проблеми реінтеграції ветеранів з інвалідністю (Н. Гусак, В. Олійник, А. Соцька та ін.); роль психологічної складової у процесі реінтеграції ветеранів війни (І. Жданова, В. Мозговий, В. Стасюк, О. Шахова); досвід зарубіжних країн щодо адаптації ветеранів до цивільного життя (Р. Величко, В. Грицанюк, Н. Калмикова, Е. Костишин, К. Ніжейко, Ю. Шевців та ін.); питання соціальної реабілітації та соціального супроводу ветеранів (Ю. Акименко, А. Вербицька, З. Кошулинська, М. Лукашенко, О. Харченко); проблеми гендерної дискримінації та психосоціального навантаження жінок-ветеранок (А. Андріанова).

У сучасній вітчизняній науковій та практичній літературі збільшується інтерес до проблематики всебічної підтримки ветеранів війни, що включає і педагогічний компонент як невід'ємну частину процесу їх реінтеграції в цивільне життя. Значна частина останніх досліджень зосереджена на аналізі діяльності центрів ветеранського розвитку, визначенні соціально-педагогічних умов адаптації ветеранів та розробці моделей освіти дорослих у ветеранському середовищі.

Роль ветеранських організацій у реінтеграції ветеранів війни в Україні представлено у наукових розвідках Т. Аніщенко, О. Кравченко, В. Швець, Н. Гусак. Діяльність Центрів ветеранського розвитку розкрито у працях О. Балдинюк, О. Кравченко, В. Квашука та ін. Заслуговує на увагу дослідження І. Мамаєва про інститут помічника ветерана, де автор розкриває сутність

інституту помічника ветерана у порівнянні з іншими інструментами підтримки: гаряча лінія, е-карта послуг тощо (Мамаєв, 2024). Функціонування Центрів ветеранського розвитку як структурних підрозділів закладів вищої освіти стає об'єктом наукового інтересу О. Кравченко (2024), яка у своїх публікаціях підкреслює їхню роль у професійній та соціально-психологічній реабілітації ветеранів і членів їхніх сімей. Авторка зазначає, що такі центри стають майданчиками для комплексної підтримки ветеранів у різних сферах життя – від професійної адаптації до психологічної реабілітації та соціальної інтеграції.

Тема соціально-психологічної підтримки розвивається у статті О. Кравченко, О. Балдинюк та В. Квашука (2025), де детально проаналізовано практичний досвід Центру ветеранського розвитку при Уманському державному педагогічному університеті. Вчені описують широкий спектр форм допомоги – від індивідуального психологічного консультування до групових тренінгів і психоедукації, що забезпечує полегшення процесу адаптації ветеранів у суспільство.

Вартим уваги є також дослідження Т. Захаріної (2025), котра зосереджується на соціально-педагогічних умовах реінтеграції ветеранів у невоєнний соціум. Авторка окреслює педагогічні умови, що сприяють успішній інтеграції колишніх військових до мирного життя, підкреслюючи необхідність орієнтації на індивідуальні потреби, мотивацію та потенціал ветеранів у процесі їхньої адаптації. Аналіз ґрунтується на емпіричних даних, отриманих через опитування ветеранів, що дозволяє виділити не лише загальні потреби освітнього супроводу, а й вплив соціального середовища на адаптацію ветеранів.

У контексті супроводу і підтримки ветеранів особливої ваги набуває готовність і підготовка педагогів до такої роботи, а також наявність відповідних освітніх програм. Так, у своїй статті П. Бєсєдін (2024) розглядає підготовку соціальних педагогів, підкреслюючи необхідність спеціальної освіти для роботи з травмованою аудиторією.

На ресурсах державних органів та установ наголошується, що освіта ветеранів та членів їхніх сімей є одним із пріоритетів ветеранської політики України. Проведені круглі столи і стратегічні ініціативи спрямовані на формування гнучких освітніх програм і надання широких можливостей для професійної перепідготовки, що безпосередньо впливає на педагогічний супровід ветеранів. Сайти Центрів ветеранського розвитку рясніють освітніми програмами професійного розвитку, різноманітними тренінгами та курсами. Однак інтеграція освіти з психосоціальною допомогою потребує вдосконалення методик.

Міжнародний досвід також є цінним для нашого дослідження. У праці «Peculiarities of the rehabilitation management process among combatants: world experience» (2024) аналізуються моделі реабілітації в США, Ізраїлі та Канаді, де педагогічні програми є частиною комплексної реабілітації. Автори виділяють використання сучасних технологій у навчанні, наприклад, віртуальна реальність для симуляції цивільного життя, і наголошують на інтеграції освіти з психологічною підтримкою. У звіті «Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine» (2025) від UNDP підкреслюється роль освітніх платформ у подоланні бар'єрів, зокрема, координація послуг та доступ до навчання.

Слід зазначити, що участь ветеранів війни у виховній роботі з молоддю досі залишається недостатньо дослідженою у міждисциплінарному вимірі. Основна увага вітчизняних наукових розвідок зосереджена переважно на вивченні ветеранів та ветеранок як об'єктів соціальної політики – отримувачів пільг, учасників програм реабілітації чи соціальної підтримки. Водночас, їхня потенційна суб'єктність у сфері громадянського і патріотичного виховання молоді розкрита лише фрагментарно. Про актуальність проблеми свідчать ініціативи, що реалізуються в різних регіонах України. Наприклад, у Запоріжжі під час регіональних заходів робився акцент на необхідності системного залучення ветеранів російсько-української війни до національно-патріотичного, військово-патріотичного та військово-спортивного виховання молоді, зокрема у закладах загальної середньої та позашкільної освіти. Обговорювались аспекти організації початкової та базової військової підготовки за участю ветеранів, а також нагальна потреба у формуванні позитивного суспільного образу захисників і захисниць України та зміцненні поваги до їхнього внеску в безпеку держави (Запорізька міська рада, 2024).

Участь ветеранів у виховній роботі розглядається не лише як внесок у громадянське виховання молоді, а й як один із механізмів їх соціальної інтеграції. Зокрема, К. Денисов на сторінках Українських студій стратегічних досліджень визначає залучення ветеранів до мілітарного (військово-патріотичного) виховання як потенційно ефективний засіб постслужбової адаптації до мирного життя. Участь у заходах з підготовки громадян до національного спротиву, за оцінками експертів, сприяє збереженню соціальної активності ветеранів, їхній психологічній стабілізації та відчуттю продовження суспільно значущої місії (Денисов, 2024).

Загалом, аналіз публікацій виявляє прогалини: відсутність єдиних стандартів педагогічної роботи в центрах, недостатня підготовка викладачів та обмежене використання цифрових технологій, спорадична залученість ветеранів

і ветеранок до педагогічної діяльності. Це підкреслює необхідність подальших досліджень для розробки ефективних моделей.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне осмислення педагогічних засад роботи центру ветеранського розвитку при Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, визначення основних напрямів педагогічної діяльності з ветеранами, формування педагогічних умов і напрямів ефективного педагогічного супроводу ветеранів у процесі їх післявоєнної адаптації.

Теоретичні основи дослідження ґрунтуються на положеннях андрагогіки, гуманістичної педагогіки, соціальної педагогіки та травма-інформованого підходу. Андрагогічна концепція освіти дорослих визначає необхідність урахування життєвого, професійного й бойового досвіду ветеранів, їхньої самоспрямованості та внутрішньої мотивації до навчання. Гуманістична педагогіка акцентує увагу на цінності особистості ветерана, створенні безпечного, підтримувального та недискримінаційного освітнього середовища, що сприяє відновленню суб'єктності та особистісного потенціалу.

Важливим теоретичним підґрунтям дослідження є травма-інформований і компетентнісний підходи, які дозволяють інтегрувати освітні, реабілітаційні та соціалізуючі функції педагогічного супроводу. Травма-інформований підхід забезпечує врахування впливу бойового та посттравматичного досвіду на навчальну діяльність ветеранів і запобігання вторинній травматизації в освітньому процесі. Компетентнісний підхід орієнтує педагогічну роботу на формування життєвих, професійних, соціальних і громадянських компетентностей, необхідних для успішної адаптації до мирного життя. Сукупність зазначених теоретичних положень дозволяє розглядати педагогічну діяльність у центрах ветеранського розвитку як цілісну систему освітньо-реабілітаційного супроводу ветеранів у процесі їх післявоєнної реінтеграції.

Результати дослідження. Педагогічний аспект роботи з ветеранами передбачає не лише передачу знань чи навичок, але й формування нових компетенцій, які сприяють відновленню самоідентифікації, адаптації до мирного життя та активній участі в суспільстві. Тому організація освітнього процесу для ветеранів має поєднувати навчальну, реабілітаційну та соціалізуючу складові. Освітні програми доцільно будувати на засадах гнучкості, варіативності та практичної спрямованості, з можливістю індивідуального темпу навчання та вибору освітньої траєкторії. Особливу увагу слід приділяти розвитку професійних компетентностей, навичок перекваліфікації, цифрової грамотності, а також формуванню здатності до саморегуляції, рефлексії та адаптації до нових соціально-професійних ролей

Важливим компонентом освітньо-реабілітаційної роботи є психолого-педагогічний супровід ветеранів, який має здійснюватися у тісній взаємодії педагогів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців. Такий супровід сприяє зниженню рівня емоційного напруження, подоланню наслідків стресових і травматичних переживань, формуванню мотивації до навчання та особистісного розвитку.

Адаптивна модель педагогічного супроводу, яка була розроблена і впроваджується в центрі ветеранського розвитку при Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ґрунтується на принципах індивідуалізації, гнучкості та міждисциплінарності й орієнтована на врахування життєвого, професійного та бойового досвіду ветеранів, а також їхніх актуальних освітніх і психологічних потреб.

Адаптивний характер моделі виявляється у можливості варіювання форм, методів і змісту педагогічного супроводу залежно від рівня готовності ветеранів до навчання, їхнього психоемоційного стану, соціального статусу та професійних запитів. Такий підхід забезпечує створення безпечного освітнього середовища, сприяє відновленню мотивації до навчання, формуванню нових професійних і громадянських ролей, а також підвищенню рівня соціальної інтеграції ветеранів у мирне життя.

Ефективність освітньо-реабілітаційної діяльності значною мірою залежить від рівня підготовки педагогічних кадрів, залучених до роботи з ветеранами. Зокрема, опанування методами підтримувального навчання, ненасильницької комунікації, активного слухання та рефлексивного діалогу. Тому важливим завданням Центру є підвищення професійної компетентності фахівців у сфері роботи з дорослими, які мають досвід участі в бойових діях, у тому числі через систему підвищення кваліфікації, тренінгові програми та професійні спільноти. Це забезпечує сталий розвиток Центру та підвищує якість освітньо-реабілітаційних послуг.

Проведені спостереження дозволяють стверджувати, що адаптивна модель педагогічного супроводу ветеранів у Центрі ветеранського розвитку Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти є ефективним інструментом поєднання освітніх, реабілітаційних та соціалізуючих функцій у роботі з ветеранами війни.

Практичні рекомендації щодо впровадження адаптивної моделі педагогічного супроводу передбачають системну організацію освітньо-реабілітаційного процесу з орієнтацією на індивідуальні освітні траєкторії ветеранів. Доцільним є поєднання формального, неформального та інформального навчання, використання активних і рефлексивних методів

роботи, а також забезпечення постійного зворотного зв'язку між ветеранами та фахівцями Центру. Особливого значення набуває координація дій педагогів, психологів, соціальних працівників і партнерських організацій, що дозволяє комплексно реагувати на запити цільової аудиторії.

Окремим компонентом адаптивної моделі педагогічного супроводу є робота з ветеранами-педагогами в системі освіти, що поєднує завдання професійного відновлення, соціальної реінтеграції та розвитку людського потенціалу освіти. Ветерани-педагоги становлять особливу цільову групу, оскільки поєднують педагогічну підготовку з унікальним життєвим і бойовим досвідом, який може бути інтегрований у зміст освітнього процесу та виховної роботи.

Організація роботи з ветеранами-педагогами в центрі ветеранського розвитку при Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ґрунтується на принципах поваги до особистого досвіду, добровільності участі та індивідуального підходу. Важливо враховувати можливі психоемоційні наслідки воєнного досвіду та створювати безпечне професійне середовище, у якому педагогічна діяльність виконує не лише освітню, а й реабілітаційну функцію. У цьому контексті педагогічна робота розглядається як ресурс відновлення професійної ідентичності та повернення до активної соціальної ролі.

Педагогічний супровід ветеранів-педагогів передбачає поступове залучення до професійної діяльності, з урахуванням їхньої готовності та актуальних можливостей. На початкових етапах свою ефективність продемонстрували форми участі, що не пов'язані з повним навчальним навантаженням, зокрема проведення гостьових лекцій, тематичних занять, тренінгів, участь у виховних заходах, методичних семінарах та наставницьких програмах. Такий формат сприяє поступовому входженню в педагогічну діяльність і зниженню професійної напруги.

Вважаємо, що зміст педагогічної роботи ветеранів-педагогів доцільно орієнтувати на напрями, у яких їхній досвід має особливу цінність, зокрема національно-патріотичне та громадянське виховання, розвиток стресостійкості та відповідальності, виховання поваги до захисників і захисниць України. Водночас важливим є оновлення їхніх професійних компетентностей через програми підвищення кваліфікації, що відповідають сучасним вимогам освіти та особливостям роботи з дорослою аудиторією.

Такий підхід дозволяє розглядати ветеранів-педагогів не лише як об'єкт підтримки, а як активних суб'єктів педагогічної діяльності та носіїв суспільно значущого досвіду.

Особливу цінність має участь ветеранів-педагогів у виховній роботі школи. Їхній досвід сприяє формуванню в учнів усвідомленого ставлення до громадянських обов'язків, національної ідентичності, культури миру, відповідальності та поваги до людської гідності. Залучення ветеранів-педагогів до викладання навчального предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти є педагогічно доцільним та суспільно значущим напрямом розвитку сучасної школи. Поєднання професійної педагогічної підготовки з практичним досвідом військової служби дозволяє ветеранам-педагогам наповнювати зміст предмета реальними прикладами, підвищувати його практичну спрямованість і формувати в учнів усвідомлене ставлення до питань безпеки, оборони держави та громадянської відповідальності.

Водночас викладання предмета «Захист України» ветеранами-педагогами потребує дотримання чітких педагогічних і психолого-дидактичних принципів. Основним є поєднання практичного досвіду з чинними освітніми стандартами, програмами та віковими особливостями учнів. Ветеранський досвід має використовуватися як освітній ресурс, а не як домінуючий наратив, з обов'язковим дотриманням педагогічної етики, недопущенням героїзації насильства та уникненням травматизації здобувачів освіти.

Отже, залучення ветеранів-педагогів до викладання навчального предмета «Захист України» за умов належної педагогічної підготовки та підтримки є ефективним механізмом підвищення практичної спрямованості навчання, зміцнення виховного потенціалу школи та успішної професійної реінтеграції ветеранів. Школа в цьому контексті виступає не лише освітнім закладом, а й простором формування відповідального громадянина та збереження цінностей державності. Саме такий комплексний підхід застосовується фахівцями Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти при проведенні фахової підготовки учителів з предмету «Захист України» з числа ветеранів-педагогів.

Логічним та перспективним продовженням адаптивної моделі педагогічного супроводу вважаємо використання принципу «педагогічної інтернатури». Для ветеранів, котрі мають педагогічну освіту або повертаються до роботи в закладах освіти після проходження військової служби, педагогічна інтернатура може виступати ефективним інструментом поєднання професійного відновлення, освітнього супроводу та поступового входження в педагогічну діяльність. Організація педагогічної інтернатури для ветеранів має ґрунтуватися на принципах індивідуалізації, добровільності та підтримки, з урахуванням особливостей їхнього життєвого й професійного досвіду. Ветерани потребують адаптованих умов проходження інтернатури, які передбачають гнучкий графік,

поетапне збільшення педагогічного навантаження та можливість поєднання практичної діяльності з психолого-педагогічним супроводом. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики перевантаження й сприяє формуванню позитивної професійної мотивації.

Зміст педагогічної інтернатури для ветеранів доцільно орієнтувати на оновлення фахових компетентностей відповідно до сучасних вимог освіти, зокрема в частині методики навчання, оцінювання результатів навчання, роботи з учнівськими колективами та створення безпечного освітнього середовища. Важливо також передбачити рефлексивний компонент інтернатури, який дозволяє ветеранам осмислити власний досвід, інтегрувати його в педагогічну практику та сформувати нову професійну ідентичність у мирних умовах.

Суттєву роль у реалізації педагогічної інтернатури для ветеранів відіграє наставництво. Закріплення за ветеранами досвідчених педагогів-наставників сприяє професійній адаптації, формуванню педагогічної впевненості та налагодженню ефективної комунікації в шкільному колективі. Наставник виконує не лише методичну, а й підтримувальну функцію, допомагаючи ветерану поступово включатися в освітній процес і долати можливі труднощі адаптації.

Особливу цінність педагогічна інтернатура для ветеранів має як реабілітаційний механізм. Педагогічна діяльність у безпечному та підтримувальному середовищі сприяє відновленню соціальних зв'язків, підвищенню самооцінки та відчуттю професійної затребуваності. Крім того, інтернатура дозволяє освітнім закладам ефективно інтегрувати досвід ветеранів у навчальний і виховний процес, збагачуючи його ціннісним і громадянським виміром.

Отже, педагогічна інтернатура для ветеранів є перспективною формою професійної адаптації та педагогічного супроводу, що поєднує освітні, реабілітаційні та соціалізаційні функції. Її впровадження за умов належної методичної організації та міждисциплінарної підтримки сприятиме успішному поверненню ветеранів до педагогічної діяльності та зміцненню кадрового потенціалу системи освіти.

Таким чином, впровадження адаптивної моделі педагогічного супроводу ветеранів та цілеспрямована підготовка фахівців із супроводу ветеранів створюють передумови для підвищення ефективності освітньо-реабілітаційної діяльності, посилення соціальної згуртованості та розкриття потенціалу ветеранів як активних суб'єктів освітнього й суспільного розвитку. У цьому контексті Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

виступає ключовим осередком формування кадрового потенціалу для системної роботи з ветеранами в освітньому середовищі.

Практичні результати дослідження полягають у можливості застосування отриманого досвіду у діяльності Центрів ветеранського розвитку, закладів освіти та соціальних установ. Запропонований комплексний підхід має універсальну стратегічну значимість та зміцнює освітні, соціальні та психологічні механізми реінтеграції ветеранів; сприяє стабілізації та розвитку громад; підсилює роль Інституту як центру експертизи в галузі педагогіки дорослих та соціально-педагогічної підтримки; забезпечує практичну реалізацію державних політик щодо ветеранів.

Висновок з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Педагогічний аспект роботи Центрів ветеранського розвитку є ключовим чинником комплексної реінтеграції ветеранів війни в мирне життя. Освітньо-реабілітаційні програми спрямовані на відновлення самоідентифікації, формування життєвих та професійних компетентностей, а також підтримку психологічної стабільності ветеранів. Дослідження засвідчило, що традиційні методи навчання не завжди відповідають специфіці аудиторії ветеранів. Ефективна педагогічна робота потребує інтеграції психологічної підтримки, професійної орієнтації та соціалізуючих практик, врахування бойового досвіду та індивідуальних потреб учасників. Розроблена адаптивна модель педагогічного супроводу ґрунтується на принципах індивідуалізації, гнучкості, міждисциплінарності та травма-інформованого підходу. Вона забезпечує варіативність форм, методів і змісту освітньо-реабілітаційного процесу залежно від психоемоційного стану, соціального статусу та професійних запитів ветеранів.

Підготовка педагогічних, соціальних та психологічних фахівців із супроводу ветеранів є критично важливою для ефективності діяльності центрів. Компетентності у сфері андрагогіки, травма-інформованого підходу та міждисциплінарної взаємодії дозволяють створювати безпечне та підтримувальне освітнє середовище. Впровадження адаптивної моделі педагогічного супроводу сприяє посиленню соціальної інтеграції ветеранів, розвитку їхніх професійних і громадянських компетентностей, стабілізації місцевих громад та реалізації державної політики у сфері ветеранської підтримки.

Перспективи подальших наукових досліджень у сфері педагогічного супроводу ветеранів пов'язані з поглибленням і розширенням інноваційного, міждисциплінарного та практикоорієнтованого підходів до організації освітньо-реабілітаційної роботи. Одним із пріоритетних напрямів є дослідження

інноваційних педагогічних технологій, зокрема ефективності використання цифрових та інтерактивних методів навчання ветеранів. Особливий науковий інтерес становить аналіз застосування онлайн-платформ, дистанційних освітніх програм і віртуальних симуляцій цивільного життя як інструментів формування професійних компетентностей і підтримки процесів адаптації до мирного середовища. Важливим вектором подальших досліджень є стандартизація педагогічної роботи центрів ветеранського розвитку. Актуальним залишається наукове обґрунтування методичних і дидактичних стандартів педагогічного супроводу ветеранів із урахуванням регіональних особливостей, інституційних можливостей та індивідуальних освітніх потреб цільової аудиторії. Такі дослідження сприятимуть підвищенню якості та узгодженості діяльності центрів ветеранського розвитку в різних регіонах України.

Окрему увагу в подальших дослідженнях доцільно зосередити на роботі з родинами ветеранів. Вивчення освітніх, психологічних і соціальних потреб членів родин ветеранів є необхідною умовою формування стійкого підтримувального середовища, що позитивно впливає на ефективність реінтеграційних процесів і сприяє довготривалому збереженню результатів педагогічного супроводу.

Перспективним напрямом наукових пошуків є осмислення суб'єктності ветеранів у вихованні дітей та молоді. Розробка та апробація моделей залучення ветеранів до національно-патріотичного й громадянського виховання учнівської та студентської молоді дозволить поєднати освітні, виховні та реабілітаційні цілі, водночас сприяючи формуванню позитивного суспільного образу ветеранів і підвищенню їхньої соціальної активності. Багатообіцяючим та актуальним напрямком подальших досліджень, саме в контексті роботи з ветеранами, є організація роботи за принципом педагогічної інтернатури.

Значний науково-практичний потенціал має також напрям, пов'язаний із моніторингом та оцінкою ефективності педагогічного супроводу ветеранів. Впровадження системи регулярного моніторингу з використанням кількісних і якісних показників дозволить оцінити вплив освітніх і реабілітаційних програм на особистісний, професійний і соціальний розвиток ветеранів. Результати таких досліджень можуть слугувати підґрунтям для удосконалення державної та регіональної політики у сфері підтримки ветеранів через освіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans' reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024). (2025). UNDP. <https://www.undp.org/ukraine/publications/adapting-civilian-life-entry-points-strengthen-veterans-reintegration-ukraine-based-rescore-ukraine-2024>

2. Andrianova, A. (2025). Ukraine's "Invisible Battalion": Perceptions and treatment of gender in the Donbas war. *Journal of Veterans Studies*, 11(1), 50–62. <https://doi.org/10.21061/jvs.v11i1.633>
3. Shvets, A. V., Maltsev, O. V., Kyselov, S. M., & Kaplyuk, O. B. (2024). Peculiarities of the rehabilitation management process among combatants: World experience. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 3(5). [https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.3\(5\)-039](https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.3(5)-039)
4. Бесєдін, П. В. (2024). Суть та структура готовності соціальних педагогів до роботи з ветеранами військової служби. *Перспективи та інновації науки*, 7(41), 108–118. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)-108-118](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-108-118)
5. Денисов, К. (2024, 20 листопада). Соціальна адаптація ветеранів російсько-української війни через мілітарне виховання молоді. *Українські студії стратегічних досліджень*. <https://ussd.org.ua/2024/11/20/soczialna-adaptacziya-veteraniv-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-cherez-militarne-vyhovannya-molodi>
6. Запорізька міська рада. (2024). *Матеріали круглого столу «Залучення ветеранів російсько-української війни до громадянсько-патріотичного виховання»*. <https://zp.gov.ua/news/160834-obgovorili-zalucennia-veteraniv-do-vixovannia-molodi>
7. Захаріна, Т. І. (2025). Соціально-педагогічні умови реінтеграції ветеранів у невоєнний соціум. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 1(56), 60–64. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.60-64>
8. Кравченко, О. (2024). Діяльність Центру ветеранського розвитку в умовах закладу вищої освіти. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань: УДПУ ім. Павла Тичини. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305127](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305127)
9. Кравченко, О., Балдинюк, О., & Квашук, В. (2024). Соціально-психологічна підтримка у центрах ветеранського розвитку: практичний досвід. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2(55), 38–43.* <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.38-43>
10. Мамаєв, І. О. (2024). До питання функціонування інституту помічника ветерана/фахівця із супроводу. У *Економічна безпека: міжнародний і національний рівень: збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами III-ї науково-практичної конференції (16 липня 2024 р., Харків)* (с. 76–86). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України. <https://openarchive.nure.ua/handle/document/28725>
11. Соцька, А., Олійник, В., Гусак, Н., Демко, С., Головка, Н., Чорнобровкіна, В., Акименко, Ю., Мельник, Д., Сіренко, Т., Лоюк, І., & Лялька, Т. (2022). *Реінтеграція ветеранів з інвалідністю: методичний посібник*. Програма розвитку ООН, Партнерство ООН з прав осіб з інвалідністю. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5b54f2c-8d95-4013-b462-b56df9c5f7e7/content>

PEDAGOGICAL ASPECT OF THE ACTIVITIES OF VETERAN DEVELOPMENT CENTERS

Olena Barabanova

PhD in Philology, Associate Professor,
Rector of the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education
Kramatorsk, Ukraine
o.barabanova@ippo.dn.ua

Dmytro Horbachuk

PhD in Philology, Associate Professor,
Academic Secretary of the Donetsk Regional Institute of

Postgraduate Pedagogical Education
Kramatorsk, Ukraine
d.gorbachuk@ippo.dn.ua

Abstract. The ongoing Russian–Ukrainian war has created profound social, psychological, and professional challenges for veterans returning to civilian life. In Ukraine, veteran support has become a priority of state policy, particularly through the establishment of Veteran Development Centers that provide integrated social, psychological, legal, and educational services. Within this framework, the pedagogical component plays a crucial role, as education serves not only as a means of professional retraining but also as a resource for restoring personal agency, identity, and social participation. However, pedagogical work with veterans remains insufficiently systematized and theoretically grounded.

The analysis of recent Ukrainian and international studies demonstrates growing scholarly interest in veterans’ reintegration through education, psychosocial support, and adult learning. Researchers emphasize the importance of trauma-informed, andragogical, and interdisciplinary approaches, while international experience highlights the integration of educational programs with rehabilitation services. At the same time, the literature reveals significant gaps, including the lack of unified pedagogical standards in Veteran Development Centers, limited teacher preparedness, and fragmented involvement of veterans as active participants in educational and civic processes.

The purpose of the article is to provide a theoretical justification of the pedagogical foundations of the Veteran Development Center at the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, to identify key directions of pedagogical activity with veterans, and to define pedagogical conditions for effective educational support during post-war adaptation.

The study presents an adaptive model of pedagogical support based on principles of individualization, flexibility, interdisciplinarity, and a trauma-informed approach. The model integrates educational, rehabilitative, and socializing functions and accounts for veterans’ life, professional, and combat experience. Special attention is given to pedagogical support for veteran-teachers, their gradual professional reintegration, and their involvement in civic and patriotic education, including teaching the subject “Defense of Ukraine.” The concept of pedagogical internship is substantiated as an effective tool for professional recovery and adaptation.

The adaptive pedagogical support model is shown to be an effective mechanism for enhancing veterans’ social integration, professional development, and civic engagement. Its implementation contributes to strengthening educational institutions as spaces of rehabilitation and social cohesion and supports the realization of national veteran policy through education.

Keywords: war veterans; Veteran Development Centers; pedagogical support; adult education; adaptive model; trauma-informed approach; veteran teachers; post-war reintegration; civic and patriotic education; pedagogical internship.

REFERENCES

1. Adapting to civilian life: Entry points to strengthen veterans’ reintegration in Ukraine (Based on reSCORE Ukraine 2024). (2025). *United Nations Development Programme (UNDP)*. <https://www.undp.org/ukraine/publications/adapting-civilian-life-entry-points-strengthen-veterans-reintegration-ukraine-based-rescore-ukraine-2024> [in English]
2. Andrianova, A. (2025). Ukraine’s “Invisible Battalion”: Perceptions and treatment of gender in the Donbas war. *Journal of Veterans Studies*, 11(1), 50–62. <https://doi.org/10.21061/jvs.v11i1.633> [in English]
3. Shvets, A. V., Maltsev, O. V., Kyselov, S. M., & Kaplyuk, O. B. (2024). Peculiarities of the rehabilitation management process among combatants: World experience. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 3(5), 39–49. [https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.3\(5\)-039](https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.3(5)-039) [in English]

4. Biesiedin, P. V. (2024). Sut ta struktura hotovnosti sotsialnykh pedahohiv do roboty z veteranamy viiskovoi sluzhby [The essence and structure of social pedagogues' readiness to work with military service veterans]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 7(41), 108–118. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7\(41\)-108-118](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-108-118) [in Ukrainian]
5. Denysov, K. (2024, November 20). Sotsialna adaptatsiia veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny cherez militarne vykhovannia molodi [Social adaptation of veterans of the Russian-Ukrainian war through military education of youth]. *Ukrainski studii stratehichnykh doslidzhen*. <https://usssd.org.ua/2024/11/20/soczialna-adaptacziya-veteraniv-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-cherez-militarne-vykhovannya-molodi> [in Ukrainian]
6. Zaporizka miska rada. (2024). Materialy kruhloho stolu “Zaluchennia veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny do hromadiansko-patriotychnoho vykhovannia” [Proceedings of the round table “Involvement of veterans of the Russian-Ukrainian war in civic and patriotic education”]. <https://zp.gov.ua/news/160834-obgovorili-zaluchennia-veteraniv-do-vixovannia-molodi> [in Ukrainian]
7. Zakharina, T. I. (2025). Sotsialno-pedahohichni umovy reintehratsii veteraniv u nevoiennoi sotsium [Socio-pedagogical conditions of veterans' reintegration into non-military society]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*, 1(56), 60–64. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.60-64> [in Ukrainian]
8. Kravchenko, O. (2024). Diialnist Tsentru veteranskoho rozvytku v umovakh zakladu vyshchoi osvity [Activities of the Veteran Development Center within a higher education institution]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. Uman: Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305127](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305127) [in Ukrainian]
9. Kravchenko, O., Baldyniuk, O., & Kvashuk, V. (2024). Sotsialno-psykholohichna pidtrymka u tsentrakh veteranskoho rozvytku: praktychnyi dosvid [Socio-psychological support in veteran development centers: Practical experience]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*, 2(55), 38–43. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.38-43> [in Ukrainian]
10. Mamaiev, I. O. (2024). Do pytannia funktsionuvannia instytutu pomichnyka veterana / fakhivtsia iz suprovodu [On the functioning of the veteran assistant / support specialist institution]. In *Ekonomichna bezpeka: mizhnarodnyi i natsionalnyi riven: zbirnyk naukovykh prats NDI PZIR NAPrN Ukrainy* (pp. 76–86). Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy. <https://openarchive.nure.ua/handle/document/28725> [in Ukrainian]
11. Sotska, A., Oliinyk, V., Husak, N., Demko, S., Holovko, N., Chornobrovkina, V., Akymenko, Yu., Melnyk, D., Sirenko, T., Loiuk, I., & Lialka, T. (2022). *Reintehratsiia veteraniv z invalidnistiu: metodychnyi posibnyk* [Reintegration of veterans with disabilities: Methodological guide]. United Nations Development Programme; UN Partnership on the Rights of Persons with Disabilities. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5b54f2c-8d95-4013-b462-b56df9c5f7e7/content> [in Ukrainian]

Матеріали надійшли до редакції
29.09.2025 р.